

OPPSTARTSNOTAT TEMAPLAN FOR KULTURMINNER I ØYER 2019-2023

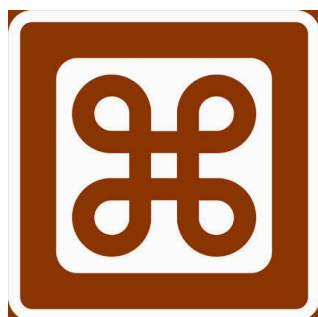
Øyer kommune
7.9.2018

«Gudbrandsdalen fin seg bøyer, Lågen gjer seg blid.
For det yndelege Øyer, bygda mi og di. I den fine
fjorden ser ho smilande seg sjøl. Full av song og
glede er ho, -gjente for ein dø!.»

Bygdesong for Øyer, Tor Ile

Innhold

1. INNLEDNING	2
1.1 Hvorfor en plan?	2
1.2 Planarbeidets formål	2
1.3 Bakgrunn for planarbeidet	2
1.4 Hva er kulturminner? Avgrensing av planens tema	3
1.5 Lovgrunnlag og nasjonale føringer	3
1.5.1 Lov om kulturminner («Kulturminneloven»)	3
1.5.2 Kulturloven	3
1.5.3 NOU 2002:1: «Fortid former framtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk»	3
1.5.4 St.meld.nr.26 (2006-2007) «Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand»	3
1.5.5 St.meld.nr.16 (2004-2005) «Leve med kulturminner»	4
1.6 Styrende målsettinger og planer	4
1.6.1 Kulturarvstrategi for Oppland 2015–2020:	4
1.6.2 Øyer kommunes kommuneplan samfunnsdel 2014 - 2025:	4
1.6.3 Kommunedelplan for Kultur og fritid 2016-2025	5
2. INNHOLD I PLANEN	5
2.1 Hovedinnhold	5
2.2 Aktuelle plantema	6
2.2.1 Avgrensninger	7
2.2.2 Utredningsbehov	7
3. PLANPROSESS	7
3.1 Organisering	7
3.2 Medvirkning	8
3.3 Framdrift	8
4. KILDER	9

1. INNLEDNING

1.1 Hvorfor en plan?

En av målsetningene i kommuneplanens samfunnsdel for Øyer 2014-2025 er å «ta vare på miljø, kulturminner og kulturlandskapet gjennom bruk.»

Øyer kommune går i gang med utarbeidelsen av en temaplan for kulturminner for å få et godt verktøy for å oppnå dette overordnede målet på en planmessig og langsiktig måte. Dette handler om å sikre kulturminner gjennom strategier og tiltak som kan verne og formidle vår kulturarv på.

1.2 Planarbeidets formål

Formålet med å utarbeide en temaplan for kulturminner er å styrke kulturminnevernet gjennom å:

- få et formelt grunnlag for å ivareta kulturminnehensyn i kommunens løpende planarbeid og saksbehandling
- få en bedre oversikt over kommunens kulturminner for å gi et bedre grunnlag for å prioritere
- gi et bedre grunnlag for å formidle kommunens kulturarv

1.3 Bakgrunn for planarbeidet

I kommunedelplan for Kultur og fritid 2016-2025 står det at Øyer kommune skal i samarbeid med regionale og nasjonale vernemyndigheter holde oversikt over registrerte kulturminner i kommunen. Kommunen skal jobbe med oppvoksende generasjoners holdning til og kunnskap om kulturarven gjennom barnehage og skole.

Øyer kommune har via Oppland fylkeskommune fått et tilskudd på kr. 100 000 fra Riksantikvaren til å utarbeide en kulturminneplan. Arbeidsgruppen må kunne disponere tilsvarende midler avsatt til planarbeid i Øyer kommune.

Kommunen ønsker å utarbeide en temaplan for kulturminner. En temaplan trenger ikke følge alle saksbehandlingsreglene i plan- og bygningsloven, men det er like viktig å sikre medvirkning og politisk forankring.

En kommunedelplan for Kulturminner ville ha inneholdt juridisk bindende bestemmelser og kart. Dette er i motsetning til en temaplan som ikke inneholder de juridiske føringene. Denne temaplanen skal tilpasse seg kommunes behov og gi strategier/prioriteringer og tiltak innenfor fagområdet.

Oppstartsnotatet redegjør for formålet med planarbeidet, planprosessen med frister og deltakere, opplegget for medvirkning, spesielt i forhold til grupper som antas å bli særlig berørt, hvilke alternativer som vil bli vurdert og behovet for utredninger.

1.4 Hva er kulturminner? Avgrensing av planens tema

I kulturminneloven defineres kulturminner som spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter som det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til. Det er denne definisjonen som legges til grunn for den statlige forvaltningen av de materielle kulturminnene. I dette ligger også kulturmiljøer, områder som er formet gjennom menneskelig aktivitet.

I 2007 ratifiserte Norge UNESCO-konvensjonen om den immaterielle kulturarven. Målet med konvensjonen er å beskytte muntlige tradisjoner og uttrykk, utøvende kunst, sosiale skikker, ritualer og høytidsfester, kunnskap og praksis om naturen og universet, og kunnskap om tradisjonelt håndverk.

Selv om den immaterielle kulturarven også er å regne som en del av våre kulturminner, vil de materielle kulturminnene stå i hovedfokus i arbeidet med kulturminneplanen. Det er her behovet er størst for et mer formalisert grunnlag for kommunens forvaltning. Det vil imidlertid være naturlig å ha et avsnitt i planen som omhandler immaterielle kulturminner i Øyer.

1.5 Lovgrunnlag og nasjonale føringer.

1.5.1 Lov om kulturminner («Kulturminneloven»)

§1 Formål

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.»

1.5.2 Kulturloven

§1 Formål

«Lova har til føremål å fastleggja offentlege styresmaktens ansvar for å fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av kulturuttrykk.»

Herunder § 2

b) verna om, fremja innsikt i og vidareføra kulturarv."

I tillegg til lovverket finnes det en rekke overordnede nasjonale dokumenter.

1.5.3 NOU 2002:1: «Fortid former framtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk»

Kulturminner og kulturmiljø er en som ressurs i seg selv. Kulturminner og kulturminnepolitikken er et ledd i en større samfunnsmessig sammenheng.

1.5.4 St.meld.nr.26 (2006-2007) «Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand»

Kulturminnene skal være aktive element i lokalsamfunna, både med hensyn til trivsel og verdiskaping. Det skal være naturlig og så enkelt som mulig å kombinere bruk og bevaring.

1.5.5 St.meld.nr.16 (2004-2005) «Leve med kulturminner»

Stortingsmeldinga dokumenterer at uerstattelige kulturminneverdier er i ferd med å gå tapt og at kulturminner og kulturmiljø ikke blir sett på som en ressurs i samfunnsutviklinga.

Regjeringens mål for kulturminnepolitikken er blant annet at:

- Mangfold av kulturminne og kulturmiljø skal tas vare på som bruksressurs og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.
- Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljø som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde, skal gis varig vern gjennom fredning.
- Det årlige tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø som følge av at de blir fjerna eller forfaller, skal minimaliserast.

1.6 Styrende målsettinger og planer

1.6.1 Kulturarvstrategi for Oppland 2015–2020:

Overordnet mål: Kulturarven i Oppland skal være sikret for fremtidige generasjoner. Den skal gi oss identitet og tilhørighet, være høyt verdsatt, og brukes som grunnlag for opplevelser og verdiskaping.

Målet skal nås ved å:

- Forvalte kulturarven i et helhetlig og langsiktig samfunnsperspektiv.
- Ivareta hensynet til vern og utvikling på en balansert måte.
- Bruke kulturarv som ressurs i utviklingsarbeid.
- Legge til rette for at mangfoldet av kulturminner står sentralt i utviklingen av levende lokalsamfunn og som grunnlag for bred verdiskaping.
- Styrke innsatsen mot ødeleggelse og skade på kulturminner som følge av klimaendringer.
- Jobbe for at private eiere av kulturminner får bedre rammebetingelser.
- Drive aktiv formidling.
- Utvikle nye former for samhandling, både eksternt og internt.
- Være aktiv i å påvirke nasjonal kulturminnepolitikk.

Våre viktigste samarbeidspartnere er; eiere av kulturminner, offentlige aktører, forskningsmiljøer, museer, interesseorganisasjoner, frivillige og næringsliv.

1.6.2 Øyer kommunes kommuneplan samfunnsdel 2014 - 2025:

I delen om kulturarv, ressursforvaltning og miljø har kommunen som mål å ta vare på miljø, kulturminner og kulturlandskapet gjennom bruk, ved hjelp av disse strategiene:

- Øke kunnskapen om miljøarbeid hos barn og unge
- Samhandling mellom jord- og skogbruk og opplevelsesnæring
- Gjøre friluftsområder og kulturminner mer tilgjengelige gjennom bevisst folkehelsearbeid

Kommunen har som mål at Øyer har levende lokalsamfunn hvor vi:

- Legger til rette for utvikling og aktivitet gjennom satsing på kultur og møteplasser
- Stimulerer frivillige lag og foreninger til å utvikle kultur- og aktivitetstilbudet

Dette kan vi oppnå ved:

- å gjøre forninner og kulturminner, samt informasjon om disse, lettere tilgjengelige
- å rette fokus på kulturlandskap og naturverdier ved hjelp av tur- og kulturstier
- å markedsføre og profilere kulturminner på en profesjonell måte
- å samarbeide med regionale og nasjonale verneinstanser

Kulturminneplanen kan ligge som et grunnlag for utarbeidelse av forslag til hensynsoner, bestemmelser og retningslinjer som i neste omgang kan integreres i kommuneplanen.

1.6.3 Kommunedelplan for Kultur og fritid 2016-2025

«Øyer kommune skal i samarbeid med regionale og nasjonale vernemyndigheter holde oversikt over registrerte kulturminner i kommunen. Øyer kommune skal stimulere til aktiv bruk av kulturlandskapet gjennom seterdrift og tilgang til høsting av naturressurser. Fjellets verdi som kulturarv framheves. Øyer kommune skal jobbe med oppvoksende generasjoners holdning til og kunnskap om kulturarven gjennom barnehage og skole. Bevissthet om kulturarvens betydning for kommunens utviklingsmuligheter og samfunnsmessige ståsted skal være en del av opplæringsløpet.»

2. INNHOLD I PLANEN

2.1 Hovedinnhold

Innholdet i planen kan deles inn i fem hoveddeler:

1. Innledning om bakgrunn, planprosess, planforutsetninger/ lovverk, verdisetting, verdiskaping mm. Her innarbeides også et avsnitt om tilskuddsordninger for kulturminner.
2. Historie som trekker de store linjene, om utviklingstrekk i Øyer fra tidligere tider fram til i dag. Med utgangspunkt i dette trekkes det opp aktuelle utfordringer og problemstillinger.
3. Presentasjon av hvilke kulturminner som Øyer kommune vil prioritere vern og formidling av. Kort presentasjon av tiltak.
4. Handlingsdel, med tiltak og prioriteringer. Skjematisk fremstilling av tiltak, med synliggjøring av ansvarsforhold, iverksetting, tidspunkt for gjennomføring og økonomi. Handlingsdelen bør rulleres årlig.
5. Kartleggingsdel, med oversikt over registrerte kulturminner i Øyer kommune. Oversikt over hvilke kulturminner i kommunen som allerede har et formelt vern, etter kulturminneloven og plan- og bygningsloven, eller annet lovverk, kirker som er listeført av Riksantikvaren eller eventuelle objekter som inngår i landsverneplaner. SEFRAK. Kart som viser hvor kulturmiljøene, som er spesielt nevnt og prioritert i kulturminneplanen, er lokalisert.

2.2 Aktuelle plantema

- **Fornminner:** Kulturminner fra før reformasjonen i 1537 er automatisk fredet. Slike fornminner ligger ofte mer eller mindre skjult i terrenget. Selv om disse er automatisk fredet og ikke trenger det vernet en kommunal kulturminneplan kan gi, så er de en viktig del av helheten.

I planen vil det være aktuelt å ta opp spørsmål om hvordan kommunen tilrettelegger for informasjon og formidling av fornminnene, hvordan de håndteres opp mot andre interesser som boligutbygging og landbruk. Eks: gravhauger, fangstanlegg, bygdaborg, kullgroper.

- **Verneverdige bygninger** med utgangspunkt i det eksisterende SEFRAK-materialet. SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner i Norge. Navnet er en forkortelse for Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner.

SEFRAK-registreringen i Øyer ble foretatt i 1984/85, og dekker bygninger bygd før 1900. Det at et hus er registrert i SEFRAK gir det ikke automatisk vernestatus, og legger heller ikke spesifikke restriksjoner på hva som kan gjøres med det.

SEFRAK-registeret sier ikke noe om objektenes verneverdi. På den annen side kan også objekter som *ikke* er registrert SEFRAK ha verneverdi. Det må vurderes om gjeldende verdivurderinger innenfor kategoriene A, B og C skal videreføres som de er, eller om det er forhold som tilsier en endring av disse.

- **Religiøse kulturminner.** Til alle tider har menneskene hatt behov for å sette tilværelsen inn i et rammeverk, gi den et system og finne en sammenheng. Det er lagt ned store ressurser for å blidgjøre guddommer og få maktene over på sin side. Kult eller religiøs aktivitet i førkristen tid har foregått i mange sammenhenger og på flere nivåer. Det finnes imidlertid ikke mange synlige kulturminner fra denne tiden.

I Øyer har vi kulturminner fra kristen tid, som kirker, gravplasser, kirketufter, bedehus/forsamlingshus.

- **Nyere tids kulturminner** som er datert etter 1900, inklusiv krigsminner. Her bør det som en del av planarbeidet settes i gang registreringsarbeid for å få en mer systematisk oversikt enn det vi har i dag. Det bør også kartlegges nyere tids tidstypiske arkitektur i kommunen.
- **Kulturmiljøer.** Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng, f.eks Stav.

Øyer kommune er preget av at det har bodd mennesker her i lang tid som har drevet med landbruk, og hos oss vil det være naturlig å innlemme landbruket og kulturlandskap under kulturmiljøer. Kulturlandskap er landskap som i større eller mindre grad er påvirket av mennesker.

- **Tekniske og industrielle kulturminner.** Tekniske og industrielle kulturminner er spor etter industriell kultur som er av historisk, teknologisk, sosial, arkitektonisk eller vitenskapelig verdi. Tekniske og industrielle kulturminner omfatter bygninger og produksjonslinjer med maskineri, transport og annen infrastruktur, så vel som steder brukt til sosiale aktiviteter som bosteder, religiøse byggverk, skoler, rekreasjons- og grøntanlegg.
- **Kulturminner knyttet til samferdsel.** Gamle veger og bruer gir folk flest gode opplevelser for rekreasjon. Det sporer gjerne til undring og ettertanke, hvem bygde disse vegene, hvordan var det en vintersdag å komme seg fra et sted til et annet?

Gudbrandsdalen har vært hovedferdselsåre i uminnelige tider og har en rik veghistorie.

- **Immaterielle kulturminner og formidling av kulturminner.** Kulturminner er mer enn bygninger, tufter og andre fysiske spor etter levd liv. Også muntlige tradisjoner og uttrykk, fortellinger, musikk, skikker, ritualer og kunnskap og ferdigheter nedarvet gjennom generasjoner, er kulturminner. Disse går under fellesbetegnelsen 'immaterielle kulturminner eller 'immateriell kulturarv'.

Kulturarven utgjør vår kollektive hukommelse og gir oss kunnskap om tidligere generasjoners samfunn og levekår. Sporene som mennesker har satt etter seg er et viktig grunnlag for vår forståelse og tolkning av fortiden, og de kan hjelpe oss til å forstå vår egen tid og bidra til å forme fremtiden. Eks. på formidlingsmåter av kulturminnene: digitalisere og formidle, utvikle formidlingsopplegg for faste kulturminner, markere kulturminnedagen, utarbeide helhetlig skiltplan, utvikle kulturstier (eks «Gamle Tretten»), samarbeide med Maihaugen.

2.2.1 Avgrensninger

Ut fra tildelte ressurser er man nødt til å gjøre noen avgrensninger. Vi velger å sette fokus på kulturminner knyttet til samferdsel, og knytte enkeltminner fra andre temaer opp til dette. Ved rullering av planen kan et nytt tema settes fokus på, og man vil kunne bygge ut temaplanen gradvis.

2.2.2 Utredningsbehov

Noe av tilskuddet fra Riksantikvaren vil benyttes til gjennomføring av registrerings- og kartleggingsarbeid. Det vil bli vurdert bruk av ekstern bistand for deler av kartleggings og planarbeidet.

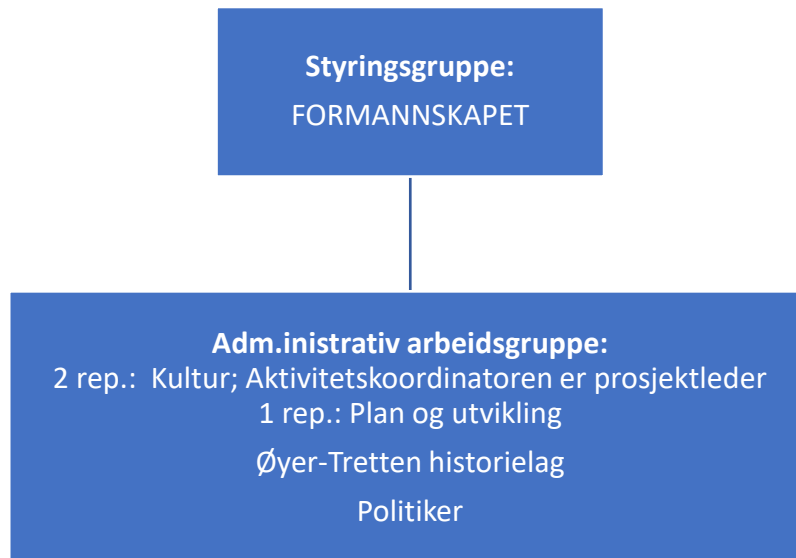
3. PLANPROSESS

3.1 Organisering

Formannskapet er styringsgruppa for planarbeidet og vil legge forslaget til temaplan ut på høring, mens Kommunestyret er eier av planen og skal gjøre det endelige vedtaket.

Administrativt er det satt sammen en arbeidsgruppe med representanter fra tjenesteområdene Kultur og Fritid, og Plan og utvikling i Øyer kommune, samt Øyer-Tretten historielag. Det kan i tillegg være aktuelt å trekke inn politisk deltakelse inn i arbeidsgruppa ved behov. Tjenesteområde for kultur koordinerer planarbeidet, med aktivitetskoordinator som prosjektleder.

3.2 Medvirkning

Medvirkning skal skje gjennom åpne høringsprosesser ved oppstart og når det foreligger et planforslag. I tillegg vil det bli arrangert åpne tema-/folkemøte.

Foruten Øyer-Tretten historielag, vil det være naturlig å involvere andre aktører innen næringsliv og organisasjonsliv, som f.eks. Øyer-Tretten Bondelag. Kirken representerer viktige deler av kommunens kulturarv, og det er derfor også naturlig å involvere kirkevergen. Gudbrandsdalsmusea og Statens vegvesen/Norsk Vegmuseum er naturlige samarbeidspartnere. I tillegg vil Oppland fylkeskommune, Kulturarvenheten, bistå med faglig veiledning i arbeidet med kulturminneplanen, samt at de vil få planen tilsendt på høring.

Frivillighetsarbeidet som gjøres innenfor kulturminnefeltet, ikke minst gjennom Øyer-Tretten historielag, i form av dokumentasjon og formidling av Øyer kommunes historie, blir også et viktig grunnlag for planarbeidet.

3.3 Framdrift

Det legges opp til at temaplanen skal behandles etter reglene i plan- og bygningsloven. Dette innebærer at planprosessen deles inn i følgende faser:

2018:

- Jun-aug: Utarbeidelse av forslag til oppstartsnotat.
- Aug-sept: Varsel og godkjenning av planoppstart, offentlig ettersyn av oppstartsnotat.
- Okt: Orientering om høring, varsel om evt. endringer til formannskapet
- Aug-feb 2019: Kartlegging
- Okt-mai 2019: Utarbeidelse av planforslag

2019:

- 2. kvartal: Første gangs behandling av planforslaget i formannskapet
- 2. kvartal: Offentlig ettersyn av planforslaget
- 3. kvartal: Bearbeiding av planforslaget basert på innspill
- 4. kvartal: Andre gangs behandling av planforslaget i formannskapet
- 4. kvartal: Endelig behandling i kommunestyret

4. KILDER

- Kommuneplanens samfunnsdel 2014-2025
- Kommunedelplan for Kultur og fritid 2016-2025
- St.mld 16.(2004-2005)
- St.mld 26 (2006-2007)
- St.mld 35 (2012-2016)
- Lovverket
- Kulturarvstrategi for Oppland 2015–2020
- NOU 2001:1